PR. N. N. TOPOLOGEANU
OCNELE-MARI VÂLCEA

# ÎNCERCAREA RUȘILOR DE A DESNAȚIONALIZA BASARABIA PRIN BISERICĂ

TIPARUL TIPOGRAFIEI „COZIA", A SF. EPISCOPII
RÂMNICUL VÂLCII

S

# ÎNCERCAREA RUȘILOR DE A DESNAȚIONALIZA BASARABIA PRIN BISERICĂ

DE

PREOTUL N. N. TOPOLOGEANU

OCNELE-MARI VÂLCEA

RÂMNICUL VÂLCEA
TIPARUL TIPOGRAFIEI „COZIA", A SF. EPISCOPII
1 9 3 3

Recunoştiinţă

P. S. Episcop Vartolomeiu

pentru marea înlesnire ce mi-a

făcut cu tipărirea acestei lucrări.

# PREFAȚĂ

*Atât de mult m'a impresionat alipirea Basarabiei la sânul patriei mume, cea dintâi provincie robită, care revine la matcă prin propia-i hotărîre, încât m'am decis la tratarea subiectului de față.*

*Faptul că abia acum vede lumina tiparului, se datorește lipsei posibilităților materiale.*

*Într'adevăr, actul* **Sfatului Țării** *a fost impresionant. Basarabia, provincia cea mai neglijată de noi, este aceia care, atunci când s'a pus în practică principiul* **auto-determinării,** *ne-a făcut bucuria revenirei la sânul patriei, tocmai atunci când neamul Românesc se afla la mare strâmtoare și la mare supărare. Momentul acesta a fost prins foarte nemerit de marele Român Nicolae Iorga, în scurtele cuvinte:* **Ați venit la o mare durere și ne-ați adus o mare mângâere,** *cuvinte cu care întâmpină el pe Basarabenii veniți să aducă la Iași tuturor suferințelor, hotărîrea sfatului țării.*

*Cată să fac aici mărturisirea că'n lucrarea de față mi-a folosit foarte mult lucrarea Părintelui V. Pocitan, azi arhiereu,* **Biserica românească din Basarabia,** *multe date de care m'am servit, fiind luate din această lucrare.*

*Preot NICOLAE TOPOLOGEANU*
*Ocnele-Mari*

# Încercarea Ruşilor de a desnaţionalizà Basarabia prin Biserică

Mentalitatea omenească a evoluat şi evoluiază odată cu scurgerea vremii, ţinută fiind la aceasta de progresele pe cari omenirea le face pe toate tărâmurile.

Aşa se face că azi se poate socoti ca un drept din cele mai netăgăduite, aceià ce cu vr'un secol mai 'naînte nu încăpeà decât în mintea câtorva visători; sau că azi se priveşte ca o nedreptate strigătoare la cer, aceiace cu câtăva vreme înainte se socotise ca ceva foarte natural.

Istoria popoarelor ne stă deschisă spre adeverirea acestor lucruri. Înainte, popoarele, sau mai bine zis stăpânitorii lor, se conduceau de nişte principii politice cu cari nu se mai împacă nimeni astăzi. Nici o sută de ani nu ne despart de vremea când înfrângerea unui popor prin puterea armelor şi ocuparea teritoriului lui, da dreptul învingătorului de a-şi trece sub stăpânirea sa poporul învins sau teritoriul cutropit, pradă de răsboi, *pe care nimeni* nu i-o contestà. *Era principiul politic bazat pe forţă, contrar celui al dreptului,* principiu isvorît din restrângerea dreptului de stăpânire — în mod absolut — pentru câţi-va, drept negat aproape cu desăvârşire celor mulţi. Acesta a fost principiul politic de care s'a condus omenirea în trecut, în unele părţi, chiar până în zilele noastre. Pe baza acestui principiu, contrar dreptăţii, s'a construit



politiceşte până acum, şi de aceia toate alcătuirile politice, până la cele mai puternice au trecut în domeniul istoriei. Au pierit odată cu slăbirea forţei pe care se bazau, dând rândul ca să construiască celeilalte forţe, forţă adevărată şi dreaptă, isvorîtă din puterea de vitalitate a neamurilor.

La această schimbare fundamentală, în omenire, au contribuit în cea mai mare măsură, dacă nu chiar exclusiv, creştinismul şi ştiinţa: Creştinismul adevărat, nu acela cu pofte de dominaţiune şi ştiinţa adevărată, nu cea streină de principiile creştinismului celui adevărat.

Această schimbare nu se puteà face fără o puternică reacţiune din partea celor ce aveau tot interesul să apere vechea stare de lucruri. De aci *lupta ce s'a încins între democratism şi autocratism, între noile idei democratice şi între vechea forţă stăpânitoare.* O luptă ce nu putea să nu fie de durată, luptă ce abià dacă se termină în zilele noastre prin recunoaşterea de către toată lumea a dreptului la viaţă a principiilor celor noi.

Ocupându-ne de *„Încercarea Ruşilor de a desnaţionalizà Basarabia prin Biserică"*, vom aveà prilejul să vedem cât de natural lucru li se păreà Ruşilor ca să-şi alipească din Principatele Româneşti, cel puţin Basarabia, ca o compensaţie că le secătuiseră în timpul ocupaţiunii lor; vom vedeà cum, alipirea făcută fiind, pregătesc lucrurile aşa fel ca Basarabenii să devină în cel mai scurt timp Ruşi adevăraţi, adoratori ai Ţarului, părintelui lor cel bun.

Vom vedeà cum caută a rusifică mai întâi şcoala şi mai ales Biserica în acest scop, ca fiind factorii cei mai de seamă cari puteau hrăni într'un caz iredentis-

mul moldovenesc, dar cari puteau constitui în celălalt caz mijlocul cel mai eficace de rusificare, bine înțeles, dacă înșile puteau fi rusificate.

Vom vedeà cum, însă, sufletul moldovean s'a împotrivit unei asemenea tendințe, arătându-ne prin aceasta că mulțimile doriau cu totul altceva decât potentații vremii și că biruința vremelnică a celor ce în mod arbitrar dețineau puterea, avea să se înmormânteze după un timp oarecare, prin manifestările dornice de viață liberă, pe bază națională, ale sufletului acestor mulțimi. Moldovenii s'au lipsit mai bine de școală, rămânând în întunericul neștiinței; au părăsit chiar calea Bisericii, când aceasta devenià prea rusă, decât să devină Ruși. Cu cât tentativele de desnaționalizare au fost mai îndrăsnețe și cu cât apăsarea mai grea, cu atât iredentismul a crescut, Moldovenii închizându-se în viața familiară, unde puteau să-și trăiască obiceiurile, să-și vorbească limba și să se închine lui Dumnezeu nu numai ca pravoslavnici, ci și ca Români.

Nemulțumiți din capul locului că au fost desfăcuți de patria mumă și aduși plocon unui tată vitreg, disperați mai în urmă din cauza silniciilor stăpânirii, cari nu se mulțumià numai a le exploată munca, ci-i sileà să-și lepede limba și obiceiurile strămoșești, Moldovenii nu mai văzură altă mângâiere decât aceia de a-și plânge necazurile, în taina, lui Dumnezeu.

Dar Dumnezeu le spuneà că toți oamenii sunt egali în fața Lui. Dece atunci n'ar fi egali și față de stat, egali în drepturi, ca și 'n datorii? Dece unii să aibă dreptul de a stăpâni peste alții, iar acestora să nu le fie permis a vorbì de drepturi, ci numai de datorii?!

Această rânduială nu puteà fi dela Dumnezeu; erà un abuz omenesc și, ca atare, trebuià să dea locul altei rândueli mai drepte. Această credință a Moldovenilor erà întărită de faptul că ei se socoteau, dela răpire, ca duși într'o robie, așà că întoarcerea la patria mumă, de care-i legà atâtea amintiri plăcute, constituià un act de dreptate, care mai curând sau mai târziu, trebuià să se înfăptuiască neapărat. Aceste idei își găsiră un sprijin în propaganda idealiștilor cari nu lipseau nici din imperiul moscovit și mai ales într'o seamă de cărturari, ce rămân credincioși neamului lor românesc.



Biserica, la rându-i, își făcù opera-i salvatoare, introdusă fiind în toate intimitățile sufletești ale credincioșilor. Când se mai adaogă la acestea și un fericit concurs de împrejurări, spiritul românesc eși la iveală cu toată puterea, ca unul ce avusese o continuitate, dându-ne întâi republica moldovenească, apoi unirea.

Menținerea continuității se datorește în primul rând Bisericii. Bazându-se pe identitatea de credința religioasă, Rușii au putut crede că prin Biserică pot rusificà Basarabia, dar tocmai prin Biserică, credincioasă principiilor sale, s'a menținut spiritul românesc în Basarabia; iar încercarea Rușilor de a o desnaționalizà, a rămas zadarnică, precum vom vedeà.

## ÎN CE ÎMPREJURĂRI A FOST ALIPITĂ BASARABIA CĂTRE RUSIÀ ȘI CU CE GÂND

La începutul secolului al XIX-lea, Principatele Române erau sub suzeranitatea Turcilor. Puterea marelui imperiu Turcesc începuse însă să meargă în declin.

Nu puţin a contribuit la aceasta şi Rusia, care se înjghebase bine ca stat şi ale cărei forţe inepuizabile erau gata oricând de luptă la porunca Ţarului.

Politica ţaristă urmăria anumite planuri în dauna imperiului otoman. Astfel la 1806 isbucni un războiu din care nu avură de pierdut atât de mult beligeranţii, cât avură de pierdut ţările române. Timp de 6 ani ele fură ocupate de armatele ţariste, fiind şi teatru de războiu. Sărmana populaţie Românească erà pusă între ciocan şi nicovală: Turcii o puteau învinui că nu-i credincioasă tratatului de suzeranitate, iar Ruşii că nu-şi cunoaşte interesul şi preferă să stea sub suzeranitatea turcească, în loc să se lase stăpânirii pravoslavnicei Rusii, unde-i şedeà aşà de bine, ea însăşi fiind drept credincioasă. Aşa stând lucrurile, ţările române trebuiau să sufere toate nenorocirile acestui războiu, pe care nu-l doriseră: biruri grele, abuzurile şi batjocurile prin care Ruşii aveau să le încredinţeze de dragostea lor, etc. Ce aveau să câştige Românii din toate astea, puteà să înţeleagă repede din măsurile imediate, pe care Ruşii le luară în principate: Domnitorii fură înlocuiţi cu un divan de boeri, care trebuia să dea ascultare unui general Rus, iar consulii şi agenţii puterilor streine trebuiră să plece, ca ne mai avându-şi rostul în nişte ţări *definitiv încorporate*.

Totuşi, până la 1812 populaţia românească din Principate avea oarecare speranţă că Ruşii vor părăsi ţara, că ocupaţia rusească este vremelnică.

Şi mare a fost durerea poporului românesc, când s'a răspândit vestea, că prin tratatul dela Bucureşti, Basarabia a rămas Ruşilor.

*„Ceasurile acelea“* povesteşte istoricul Manolachi Drăgici, *„au fost de plângeri un timp neuitat, pentru*



*că poporul cu cârduri, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului dela un capăt la altul, mergând şi venind de prin sate şi de prin târguri săptămâni închetate, cu luare de ziuă bună dela părinţi, dela fraţi şi dela rudenii, cu care crescuse şi vieţuise dinpreună până în vremea aceia, când se despărţeau unii de alţi pentru todeauna“* [1]).

Ruşii erau hotărâţi deci să nu mai plece niciodată din principate şi pentru aceasta luasere înţelegere cu Napoleon, care convenise a se da aceste ţări Rusiei, ca unele ce erau pravoslavnice ca şi aceasta, pe când celelalte popoare din peninsula Balcanică voia a le da Austriei. Era vremea când se hotărà: *„de noi, fără de noi“*.

În vederea planurilor ce urmăreau, Ruşii nu neglijeau Biserica; ci, pentru ajutorul ce-l putea da, în cazul că puteà fi câştigată pentru această cauză, sau pentru piedica ce-o puteà pune îndeplinirii planurilor ruseşti, îi dădură o ocârmuire specială, fiind pusă sub conducerea sf. Sinod al Bisericii ruseşti. I se dădu şi un Ierarh nou, în persoana lui Gavril Bănulescu Bodoni, care, prin sentimentele-i dovedite încă dinainte, dădeà suficiente garanţii, că toate vor merge bine spre definitiva alipire a ţărilor române la Rusia şi spre rusificarea lor.

Totul erà deci pregătit şi evenimentele trebuiau să-şi urmeze calea indicată. Dar lucrurile nu merg întotdeauna tocmai cum vor şi le pregătesc oamenii! Războiul însuşi şi mai ales pacea cu care se închee un războiu, depinde foarte mult şi de împrejurări din afară.

Ruşii, deşi învingători, avură nenorocul ca să închee

1) După Ştefan Ciobanu: *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, pag. 4—5.

pacea cam în pripă din cauza unor împrejurări, cari nu prea le erau prielnice.

În asemenea situaţie trebuiră să renunţe la pretenţia de a-şi încorpora principatele în întregime, mulţumindu-se cu jumătatea răsăriteană a Moldovei, căreia-i ziseră Basarabia, numire ce se păstrează până în ziua de astăzi. Era pentru ei, învingătorii, prada de războiu ce-o luau dela Turcii învinşi; deşi nu tocmai turcească această pradă, căci principatele erau numai sub suzeranitatea Turcilor, totuşi era preferată unei despăgubiri în altă parte, de oarece aci se vărsase mult sânge rusesc; şi dece nu s'ar admite că Moldova ajunsese pământ rusesc fie numai prin udarea acestui pământ cu sânge pravoslavnic!? Şi apoi, când principatele fuseseră pregătite în timpul ocupaţiei pentru alipire şi rusificare, cam dece ar fi primit Ruşii despăgubire în cine ştie ce ţinut al Asiei?!

Le mai convenea aceasta şi unora şi altora şi pentru alt motiv: Turcii erau bucuroşi că dau ceiace nu este al lor; Ruşii că puneau mâna pe unul din cele mai fertile ţinuturi.

Iar Românii, după ce fuseseră secătuiţi şi aduşi în sapă de lemn, în timpul şi din cauza ocupaţiei şi războiului de 6 ani, au trebuit să privească, în neputinţă de a face altceva, cum cei care-i aduseseră în stare de suferinţă, se despăgubiau tot pe spinarea lor. Au trebuit s'o rabde şi pe aceasta, de oarece era vremea când *lucrurile se făceau, nu după cum recomandă sfânta dreptate, ci după cum dictă nemiloasa forţă.* Şi-au închis în suflet durerea, atât cei de dincolo, cât şi cei de dincoace de Prut, aşteptând cu nădejde ziua când dreptatea avea să fie restabilită.

Impresia însă, pe care a făcut-o tratatul dela Bucureşti, asupra poporului, a fost atât de dureroasă, atât de adâncă, încât a lăsat urme neşterse în sufletul lui, în cântecele şi legendele lui. Sate întregi părăseau Basarabia ca să treacă dela *eliberatori* din nou *sub jugul turcesc*, ceiace mulţi din istoricii ruşi cu făţărnicie, nu pot prin nimica a explica. *„Locuitorii fugeau din Basarabia“* cum scria cunoscutul general rus Kisellef, „preferând ocârmuirea turcească, *grea pentru ei celei a noastre“* [1]).

Căci cântă poetul C. Stamate care, la 1812 rămâne dincolo de Prut:

Mâhnit şi pe gânduri stau posomorât
Cu un dor nespus
Şi'ntristat şi dornic, trăind amărât
Mă uit spre apus.....
Acolo-i viaţa!
Acolo-i speranţa!
Să fim fericiţi
De-ami fi toţi uniţi, etc.....

## PRIN CE MIJLOACE SOCOTEAU RUŞII CĂ POT RUSIFICA PE MOLDOVENI

Mulţumiţi sau nu cu ce putuseră lua, Ruşii trebuiau să ia toate măsurile pentru ca Basarabia, deosebit de actul politic deja săvârşit, să se contopească şi sufleteşte cu marele imperiu. Care ar fi fost mijloacele cele mai nimerite spre ajungerea acestui scop?

*Administraţia!* Desigur că nu puteau da Basarabiei decât o administraţie nemiloasă; dar e foarte greu ca

1) După Ştefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. pag. 5.

prin administrație să influențezi asupra sufletului omenesc. Cu atât mai mult nu se poate face aceasta când administrația este vitregă.

Astfel, la anul 1833 limba română ca limbă oficială a fost scoasă din toate instituțiile, în afară de Biserică unde s'a menținut mai mult timp.

Însă luând drepturile Românilor basarabeni, apărate prin luptă, încălcând legile și obiceiurile țării, guvernul rus n'a fost în stare să stingă conștiința națională a poporului basarabean [1]).

„Vitalitatea și statornicia etnografică a poporului românesc s'a dovedit și în Basarabia. Altmintrelea nici nu putea să fie, fiindcă Basarabia, care a rămas românească până după 100 de ani de încercări din partea Rușilor de a o desnaționaliza, era și mai românească în timpurile răpirei" [2]).

*Cultura.* Dar cultura constituia un real pericol pentru unitatea imperiului și pentru statornicia Țarului, nu numai din partea supușilor de alte limbi, ci chiar din partea Rușilor celor mai veritabili. Dacă acest imperiu a putut să dăinuiască până în zilele noastre sub forma acestui autocratism nemilos, cred că nu e o greșală a afirmă, că aceasta se datorește tocmai faptului că poporul a fost ținut — aproape sistematic —, ași puteà zice — în cea mai desăvârșită lipsă de cultură: *zările de cultură erau țări roșii pentru puterea țaristă.*

Ce puteau face Țarii în această privință ne-o dovedește Țarul Nicolae I, care, după revoluția poloneză dela 1830, între măsurile de siguranță ce luă, fu și „împuținarea numărului studenților, dintr'o universitate rusă la maximum 300" (!) Opri apoi orice discuție de sociologie, politică și morală, prevăzu pedepse crude pentru cine era dovedit că poseda vre-o carte subversivă, cauză pentru care marele Dostoiewski trebui să facă explorațiuni forțate prin pustia de Siberia [1]).

Și dacă în genere politica culturală a țarismului era minimum de cultură, sau cultură pentru cât mai puțini, pentru a putea fi mai ușor supraveghiați, putem ușor înțelege la ce viață culturală se putea aștepta Basarabia. Școli superioare nu le trebuiau Basarabenilor. Puținii ce le-ar fi dorit, le puteau află în interiorul Rusiei, unde mediul și perspectiva unei frumoase situații, aveau să-i facă coadă de topor; în niciun caz în Moldova.

Aceasta însă n'o făceau — mai ales la început — decât boerii, (unii boeri) cari la 1867, când veni rândul ca și Moldovenii să fie împroprietăriți, găsiră cu cale să trimită pe principii Cantacuzino și Moruzii — nume simpatic din vremea răpirei — ca delegați, ca să roage pe Țar să renunțe la porunca de a se da pământ țăranilor, de oarece ar fi de ajuns cât au [2]).

Această politică culturală a putut câștigà pentru cauza rusească doar pe unii dintre cei bogați, cari se temeau să nu-și peardă averile. Asupra poporului însă, care n'avea ce perde, chiar de li se da școli primare, nu s'a putut influență, căci Moldovenii au pre-

1) Ștefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, pag. 20.

2) I. Nistor: Populația Basarabiei la 1812—1818. Arhiva pentru știința și reforma socială, pag. 96.

1) Istoria revoluțiunilor ruseşti de G. S. pag. 10—11.

2) De alt-fel se știe de toată lumea, că s'au găsit și în zilele noastre, în Basarabia, câți-va boeri de asemenea speță, care au stăruit pe lângă conferința păcei să nu se recunoască Unirea Basarabiei, căci populația n'ar fi dorit-o.

ferat să rămână în întunericul neştiinţei, decât să-şi trimită copii la şcoală, unde primele cunoştinţe ce li se predau, erau ale cunoaşterei limbii ruseşti, lucru cu care ei nu se împăcau.

De aceia poporul basarabean a rămas cu totul lipsit de cultură, dar foarte credincios obiceiurilor strămoşeşti şi iubitor de neam.

Afară de aceasta, şcolile primare erau cu totul neîndestulătoare în Basarabia ca şi în Rusia, după cum constată un cercetător al stărilor trecute şi prezente de acolo:

„O împrejurare norocoasă — zice el — care a făcut ca tendinţa de rusificare să nu poată da roade, a fost lipsă de şcoli îndestulătoare. Ce puteă face de pildă, o şcoală unde abiă încăpeă 40 până la 70 de copii, pentru un sat de 400 de gospodari? Aşa că cei mai mulţi din hotarele satelor nu ajungeau să înveţe ruseşte, ci continuau să trăiască şi să vorbească în limba lor de naştere, în limba mamelor lor" [1].

„Totuşi Basarabia pe la începutul veacului XIX avea cultura ei proprie naţională, avea chiar şcoli, avea cărturarii ei, adică nu se deosebea prin nimic, din acest punct de vedere, de Moldova de peste Prut; şi luându-se în vedere gradul de cultură în genere în orientul Europei în vremurile acelea, această cultură, cu toate împrejurările grele prin care a trecut Moldova, era destul de desvoltată.

Evident, că ar fi o mare greşeală, dacă s'ar crede că Ruşii, cu tot meşteşugul şi toate sforţările lor de a înăbuşi mişcarea culturală, care se începuse în Basarabia, au reuşit în această privinţă. Viaţa culturală a

1) V. V. Haneş: Sufletul rom. în Basar. de azi.



trebuit în mod firesc să continue şi n'a putut să se întrerupă. Tradiţia culturală este una din cele mai puternice şi, prin urmare, greşesc acei cari cred că orişice popor poate fi desnaţionalizat, asimilat. Istoria popoarelor cari au trăit în Austria şi mai cu seamă în Rusia a dovedit zădărnicia de a schimbà sufletul poporului. Cultura românească în Basarabia n'a putut să se manifeste aşà cum s'a manifestat aceia din Transilvania sau Bucovina. A fost o mare nenorocire pentru Basarabeni, că ei au fost de aceiaş credinţă ca şi Ruşii, ceiace a adus poate la o oarecare apropiere a intelectualilor cu Ruşii, la îndeferentismul acestor intelectuali faţă de problemele naţionale. În chestia desnaţionalizării, Ruşii au reuşit mai mult la popoarele de o credinţă cu ei; Polonezii de exemplu, popor slav, înrudit cu cel Rus, şi-au păstrat naţionalitatea şi cultura mulţumită faptului că ei au fost catolici. Cultura românească în Basarabia a avut părţile ei slabe; ea s'a abătut dela matca ei naturală, ea şi-a rupt, graţie regimului rusesc, legăturile aproape cu desăvârşire, cu ţările româneşti; iar lipsa de şcoli naţionale a făcut că această cultură s'a desvoltat foarte puţin, sau mai bine zis, a rămas în stadiul ei de primitivitate, aproape aşa cum a fost la 1812.

Preoţimea din Basarabia, trecută în mare parte prin şcoala dela Socola, constituia în vremea aceia clasa intelectuală a Basarabiei. Toată corespondenţa socială bisericească se face numai în româneşte şi astfel se înainta Consistoriului din Chişinău. Această stare de lucruri a durat până la 1871, când arhiepiscopul Chişinăului şi Hotinului, Pavel, unul din cei mai înverşunaţi duşmani ai neamului românesc din Basarabia, a dat

ordin ca corespondența bisericească să se facă în rusește" [1]).

Și, dacă nici prin școală Rușii nu puteau face mare ispravă, ce alt mijloc de rusificare, le mai rămânea decât:

*Biserica.* Într'adevăr în Biserică vedeau Rușii mijlocul cel mai sigur prin care puteau să rusifice Basarabia. Și aveau motive destul de puternice ca să creadă acest lucru.

Faptul că Moldovenii erau drept credincioși cași ei — identitatea de credință deci — excludea antagonismul ce-a existat totdeauna între adepții diferitelor confesiuni și trebuia să conducă în mod firesc spre o apropiere sufletească.

Faptul că Biserica era instituția, care mai mult ca ori care alta influențează într'o măsură hotărâtoare sufletele credincioșilor săi, da Rușilor garanția că tocmai ea, Biserica, era mijlocul cel mai nimerit de care aveà să se folosească în opera lor de rusificare, căci Moldovenii, fiind în unanimitate sub influența Bisericei, trebuiau să asculte de îndrumările ei. N'aveau deci decât să dea Bisericei din Basarabia acea organizare și acei conducători, cari s'o conducă cât mai repede spre rusificare, pentru ca apoi să se facă coadă de topor, lucru ce au și început a'l face.

Întrucât Rușii se vor fi înșelat sau nu în credința lor, și întrucât și-au putut ajunge sau nu scopul, prin Biserică, aceasta o vom arăta mai târziu.

Deocamdată, considerând faptul că Bisericei aveà să i se dea rolul de rusificatoare a Moldovenilor din Basarabia, să ne întoarcem la vremea ocupațiunei prin-

1) Ștefan Ciobanu: Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă, pag. 33, 34, 35.



cipatelor de către Ruși, să vedem cum au procedat ei spre ajungerea acestui scop.

* * *

Amintit-am în treacăt, că în timpul ocupațiunei, Biserica românească fusese supusă unei ocărmuiri speciale, scoasă de sub dependența Constantinopolului și pusă sub conducerea superioară a sinodului Bisericei rusești. Ierarhul român, cu sentimente rusești deja dovedite, Gavriil Bănulescu Bodonii fu adus din Rusia și rânduit de către sinodul rusesc, *exarh peste Biserica românească din Muntenia și Moldova* (aceasta sub ocupație). El fu împuternicit cu conducerea duhovnicească peste țările române.

El fiind un *„fac-totum"* din punct de vedere Bisericesc se cade să vedem cine erà el.

Gavriil Bănulescu erà originar din Câmpu-Lungul Bucovinei. Erà un om de valoare. Își asimilase cultura la diferite școli, începând cu Mânăstirea Bistrița din Transilvania. Vizită apoi multe școli din Ungaria și Rusia, unde studie teologia; Grecia, unde învățà elinește etc. Fu profesor la Năsăud și în urmă la Iași, unde fu primit de Mitropolit, fiind constatat ca om de valoare și deci necesar. La 1779 îmbrăcă haina monahicească la Constantinopole. Și la 1782 îl găsim profesor de limba Elină la seminarul din Pultava, în Rusia, iar mai pe urmă profesor de filozofie și prefect al seminarului. Mai revine în Moldova, dar pentru a se reîntoarce iarăși în Rusia, nemulțumit că nu putuse urma în scaun protectorului său Gavriil Calimach, care moare la 1786.

De astădată însă-l găsim profesor și mai pe urmă director la seminarul din Ecaterinoslav. În timpul răs-

boiului ruso-turc din 1787—1791, murind mitropolitul Leon al Moldovei, divanul țării alege mitropolit pe Arhimandritul Gavriil Bănulescu, poate că nu numai pentru meritele lui, dar și pentru a-și face mână bună cu Rușii, Gavriil fiind agreat de aceștia. Guvernul rusesc confirmă alegerea, dar rânduește ca Locotent pe Ambrozie Serebrenicow, Gavriil rămânând numai ca Vicar. După încheerea păcei însă, Ambrozie trebui să plece, iar în locu-i deveni mitropolit al Moldovei, la 1792, Gavriil Bănulescu.

Ca unul ce studiase teologia la Khiev și ca unul ce fusese apreciat de Ruși, care-l pusese în mai multe rânduri profesor și rector de seminar, Gavriil căpătase sentimente rusești. De aceia nu păstori decât 4 luni ca mitropolit și fu trimis în surghiun la Constantinopol, deoarece *„se arătase prea zelos către Ruși"*.

Dacă prin acest zel Gavriil avù de pierdut din simpatia de care se bucurà în principate, câștigă însă simpatii la Ruși, cari se grăbiră a intervenì pentru eliberarea și aducerea lui în Rusia, unde-l numiră, drept plată pentru paguba ce suferise din cauza sentimentelor sale — mitropolit al Ecaterinoslavului, Chersonesului și Tauridei (1793), iar mai târziu mutat la Novocercask și la 1799 la Kiev.

Isbucnirea războiului dela 1806 îl află la Dubasari, unde i se servea o pensie de 3000 de ruble anual.

Își dăduse dimisia pe motiv de boală. Aci-l găsì ucazul împărătesc din 27 Martie 1808, care *„ordonà fostului Mitropolit al Chievului, Gavriil, a se numì iarăși membru al sinodului și a fi Exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei"*.



## CUM ÎȘI ÎNDEPLINEȘTE GAVRIIL MANDATUL CE I SE ÎNCREDINȚASE

Om cult, cum erà, ridicat la cele mai înalte demnități, nu numai pentru sentimentele, ci și pentru meritele sale, nu puteà fi un figurant pe acest scaun, ci trebuea să se cunoască, că mâna unui om de valoare lucrează.

Pentruca să nu se confunde ceiace putea da cultura sa, cu ceiace puteau da sentimentele sale, îi vom împărți activitatea în două părți. 1) Aceia de adevărat păstor, care înțelegând lipsurile de care sufereà Biserica și găsind mijloacele de îndreptare, aveà să aducă îmbunătățiri în Biserică ; și al II-lea activitatea sa de rusificator.

De partea întâi nu ne vom ocupà decât incidental, întrucât nu intrà direct în cadrul chestiunii ce ne preocupă. Va trebui să ne ocupăm însă mai pe larg de a doua parte, aceasta interesându-ne direct.

Din nefericire pentru neamul care i-a dat ființă, Gavriil aveà sentimente vădit rusofile. În acest ipostas el erà cu atât mai păgubitor neamului său, cu cât nu se mărgineà să aibă o atitudine pasivă, ci lucrà în sensul în care-l îndemna sentimentele sale. Dacă prin aceasta va fi socotit el că aduce un serviciu neamului său, greșit a socotit. Iar dacă va fi făcut-o numai din simpatie pentru Rusia, simpatie pe care am văzut datorită căror împrejurări și-o căpătase, în acest caz a fost cu atât mai mult de condamnat.

Nu-i imposibil ca el să fi fost împăcat în conștiința sa, crezând că face un lucru bun. Urmările activității sale însă n'au fost și nu puteau fi decât rele.

Căci iată cum înţelegea el să lucreze:

Sosit în principate ca exarh din partea sinodului rusesc, primul lucru ce-l face fu traducerea din rusește în românește a ecteniilor în care se fac rugăciuni pentru Ţar şi familia lui, precum şi pentru sfântul sinod al Rusiei. Aceasta se întâmplă — să nu uităm — pe la 1808, în timpul ocupaţiunei vremelnice a principatelor.

De am trece cu vederea această dispoziţie a lui Gavriil — poate forţată — nu putem trece cu vederea ceiace se apucă a face mai departe.

Pentru a nu fi stingherit în opera ce proiectase, începu să unelteasscă pentru scoaterea din scaun a celor 2 mitropoliţi din principate: Veniamin Costache şi Dositeiu Filitis.

În acele vremuri de nestabilitate a domnitorilor, ierarhii şi mai ales mitropoliţii erau sub forma lor religioasă, conducători adevăraţi şi statornici ai poporului. Ei erau veghetorii nedormiţi nu numai ai credinţei, dar şi ai naţionalităţei.

Ca adevăraţi păstori, credeau de a lor datorie a se identifică cu nevoile şi dorinţele păstoriţilor lor. Poporul cunoşteà aceasta şi deaceia aveà toată încrederea în ei, îi iubeà şi-i ascultà. Tocmai de aceia erà necesar ca mai întâi să fie discreditaţi în faţa ţării, pentru ca să nu se nască vr'o turburare în popor prin înlăturarea lor.

În consecinţă se începu calomniile şi intrigile mai ales contra lui Veniamin Costache, care era mai greu de alungat, ca unul ce-şi câştigase mai multă dragoste din partea poporului, pentru patriotismul şi chibzuinţa cu care conducea Biserica pe care o adusese *„la cea mai mare rânduială şi podoabă care nici odată n'a fost“*, cum protestează bărbii cu greutate ai ţării, în



frunte cu marele logofăt Dumitrie Sturza, contra calomniilor pornite din lagărul boerilor vânduţi Ruşilor, cari cer, într'o jalbă către guvernatorul Prozorowsky, să le rânduiască Exarh Eparhiei Moldovei pe *„proin mitropolit Chiovias Chir Gavriil..... pentru carele suntem încredinţaţi, că nu numai pe cele duhovniceşti le va îndrepta dar încă şi pe cei politiceşti îi va povăţui spre cele de folos patriei...“ etc. etc.* Argument foarte puternic pentru numirea lui Gavriil, dar nu absolut necesar, căci Ruşii erau convinşi mai dinainte de utilitatea acestei schimbări. Se temeau însă de popor să facă această schimbare printr'un simplu ordin şi, ca atare, au trebuit să continue cu asemenea intrigi până ce blândul şi înţeleptul Veniamin, scârbit peste măsură, îşi dădù singur dimisia pe ziua de 1 Martie 1808, dimisie ce-i fu degrab primită, fiind de mult aşteptată.

Acelaş sistem de intrigi şi calomnii duse şi în Ungro-Vlahia la acelaş rezultat, cu o mică variaţie: Dositeiu, neînţelegând că trebue să se retragă de bună voe, fu înlăturat din scaun *„pentru neispravа şi neîndeplinirea formelor ce i s'au dat“* după ce mai întâi i se creiase în divan o atmosferă defavorabilă.

Astfel, păstorii cei nemitarnici ai românismului, înlăturaţi fiind, fu înlăturată şi piedica cea mai mare din calea planurilor Ruseşti. Coada de topor îşi avea deacum mână liberă.

Printr'un ucaz al ţarului, devenit şef religios şi al Bisericii din principate, se ordonă episcopilor, protoereilor şi stariţilor de monastiri să cunoască de mitropolit al Ungro-Vlahiei pe Ignatie, un ierarh grec ce-şi părăsise turma din cauza silniciilor vremii şi erà adăpostit la curtea împărătească a Rusiei. Acesta fu numit mi-

tropolit pentru țara românească printr'o simplă detașare contra datoriei de a fi ales — căci *„slujba și osârdia lui către împeția Rusiei erau îndestul știute monarhului"*.

Până a se duce Ignatie la noul său post, Gavriil, exercitându-și drepturile sale de Exarh, institui o comisiune pe care o organizează mai în urmă după rânduiala Bisericii rusești. Biserica *Curtea veche* din București, fu declarată de Biserică sobor, trebuind a se ține în ea serviciul ca la Bisericile Sobor din Rusia.

Vizitând Muntenia și Moldova, Gavriil luă o seamă de măsuri administrative: unele bune pentru Biserică, altele bune pentru ruși, de pildă: aduse pe protoereul rus Petru Conitzky să-l ajute în opera sa de organizare a Bisericii (între Români nu găsea un preot vrednic), iar pe un alt rus îl numi profesor de limba rusă la școala duhovnicească înființată de Venianim, transformată acum după sistemul seminariilor rusești.

Tot ca rezultat al acestor vizite, Gavriil întocmi câte un raport asupra fiecărui Ierarh în parte, pentru ca rușii să știe ce bază să pună pe fiecare în opera de rusificare.

## BISERICA BASARABIEI DUPĂ RĂPIRE

În timp ce Gavriil lucră la îndreptarea pravoslavnicei turme românești pe căile mântuirii rusești, războiul luă sfârșit, iar prin pacea încheiată la București se rupe jumătatea răsăriteană a Moldovei pentru a se da Rusiei.

Pacea se încheie la 28 Mai 1812. În Octombrie trece



și Gavriil în Basarabia, părăsindu-și turma pe care nu o mai putea păstori, deoarece servise cauza rușilor, dovedind prin aceasta că era legat sufletește mai mult de Rusia decât de turma sa cea cuvântătoare. Deci, fie că dragostea de Ruși îl cheamă peste Prut, fie că turma, nemulțumită de el, îl alungă într'acolo, Gavriil trebui să meargă la Chișinău. Aci i se încredință conducerea Bisericei Basarabene, pe care începe a o organiza în spiritul și după legile Bisericii Rusești.

În urma unui raport al său se înființă o eparhie nouă pentru Românii din Basarabia, ridicată la rangul de arhiepiscopie, având titlul de: *Arhiepiscopia Chișinăului și a Hotinului,* cu reședința la Chișinău. Era o continuare a eparhiei Hotinului, existentă aci depe vremea stăpânirii turcești. Pe lângă aceasta se mai institui încă un arhiereu cu titlul de: *al Achermanului,* ca vicar al arhiepiscopului dela Chișinău.

Ca exarh și mitropolit, Gavriil Bănulescu desfășură o bogată activitate, mai ales administrativă, spre bunul mers al Bisericei. Astfel zidi mitropolia din Chișinău, se îngriji de buna stare a preoților și a Bisericilor. Se interesează de cultura poporului și a preoților. Înființează câte-va școli începătoare și un seminar, unde se învață și Rusește și Românește.

În 1816 înființă un pension numit *al nobililor,* pentru copii laicilor cu dare de mână.

Încă din 1814 Gavriil făcu o tipografie în fruntea căreia fu adus un călugăr dela Neamțul, Ignatie. Aci se tipăreau nu numai cărți Rusești ci și Românești, mai ales de cult și didactice.

În scurt, activitatea lui Gavriil o putem caracteriza ca pe a unui eminent organizator, încurajator al clerului și al școalelor. În timpul păstoririi lui Gavriil se

păstră caracterul Românesc al Basarabiei, întrucât în şcoală se învăţă încă Româneşte, în Biserică se slujiă în genere tot româneşte, avându-şi cărţile de ritual fie dela tipografia din Chişinău, fie aduse de peste Prut, dela fraţii cu cari nu rupseseră legăturile după răpire. Însuşi Gavriil mai întreţine relaţii cu monastirea Neamţului, cu care face schimb de cărţi şi-o ajută a-şi recâştigà moşiile din Basarabia; dar oricâte laude i-am aduce lui Gavriil Bănulescu, oricât ni s'ar părea că el, menţinându-se încă caracterul românesc al Bisericei din Basarabia în timpul păstoriei sale, ar fi făcut operă de bun român, nu putem uita că el e mitropolitul moldovei dela 1792, care *fu trimis în surghiun la Constantinopol, din cauză că se arătase prea zelos către Ruşi;* nu putem uita că el e acel exarh de mai târziu al Moldovei, Valahiei şi Basarabiei, a cărui primă faptă în această calitate *fu traducerea în româneşte a ecteniilor în cari se făceau rugi pentru Ţar şi Sinodul Rusesc şi impunându-le preoţilor a le rostì la slujbe;* nu putem uità că el e cel ce începe şi *patronează uneltirile pentru scoaterea din scaun a celor 2 mitropoliţi ai principatelor;* nu putem uita *că prea curând după retragerea ruşilor din principate în 1812, se retrage şi el peste Prut,* dovedind că nu putea să păstorească peste români, decât fiind aceştia sub stăpânirea rusească. Aceasta ne arată adevărata şi singura lumină în care poate fi privit acest exarh român, din punctul de vedere ce ne preocupă.

Meritele lui de erudit şi bun organizator, nu pot decât să ne mărească regretul că n'au fost folosite numai spre înălţarea neamului ce i-a dat fiinţă.

Faptul că unul din seminariile de azi din Basarabia



îi poartă numele nu poate privi meritele lui Gavriil sub raportul naţional, ci numai sub raportul cultural.

## BASARABIA SUB MITROPOLIŢII RUŞI

Sub primii urmaşi ai lui Gavriil se păstrează încă caracterul românesc al Bisericii din Basarabia. Ei s'au nevoit mai mult sau mai puţin spre a desvoltà în sufletele fraţilor noştrii, sentimentul religios; în acelaş timp însă n'au uitat nici de a-i îndemnà spre o apropiere de limbă şi naţiunea stăpânitoare. Nu se opri cultura românească, dar sub Dimitrie Sulima, de pildă, s'a căutat a apropià şi împăcà naţiunea moldovenească cu cea rusească. Însuşi Dimitrie Sulima traduce în româneşte multe cărţi religioase, teologice şi de ritual, ţinând chiar cuvântări poporului în limba românească.

Irinarh Popow, urmaşul lui Sulima, îngădui şi el a se face Leturghia şi româneşte nu numai slavoneşte. El însărcinà câţi-va preoţi, profesori ai seminarului din Chişinău, să traducă mai multe cărţi Bisericeşti din ruseşte în româneşte.

Păşind în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, opera de desnaţionalizare nu se mai mărgineşte numai la apropierea sufletească ce aveà să rezulte din dependenţa de sinodul rusesc şi din organizaţia specială pe care o primi Biserica din Basarabia.

Chiar cu Antonie Şocotow opera *osândită de Dumnezeu şi urîtă de oameni,* a desnaţionalizărei poporului prin Biserică, îmbracă o haină mai drastică deşi la început cu oarecare rezerve.

Cu venirea în scaun a lui Pavel Lebedew (1871—1882), însă, se dă lovitura de moarte românismului din Basarabia.

Această lovitură se îndreaptă mai ales contra limbei românești, care, fiind și o manifestare în afară a însuși sufletului celui ce-o vorbește, întărâtase pe Ruși pentru îndărătnicia cu care se păstrase, nereușindu-se într'o jumătate de veac, ca să faca nici un progres apreciabil pe calea rusificării. Calea pașnică, cu toată metoda ei, trebuia părăsită. Basarabenii trebuiau să învețe ruseşte neapărat și cât mai în grabă. Biserica era deci avizată, iar Pavel Lebedew își luă rolul în serios. Orice mișcare culturală cu caracter românesc este înăbușită. Cărți bisericești pentru slujbă nu se mai tipăresc pe moldovenește. Nici de peste Prut nu se mai îngăduia a trece în Basarabia. Ba și cele existente fură adunate la reședința arhiepiscopală, unde li s'a dat foc, ca pe vremea glozavelor persecuțiuni religioase.

Însăși tipografia românească din Chișinău înființată de Gavriil, fu și ea desființată, după 70 de ani de existență, ca să nu mai dea la lumină vre'o slovă românească.

Limba moldovenească fu isgonită de acum și din școli; iar în Biserici și Monastiri urma să se slujească de acum numai în limba slavonă. În școli, limba Moldovenilor nu mai fu îngăduită nici ca obiect de studiu, necum ca limbă de predare.

Bisericilor li se aduseră cărți slavonești pentru serviciul Liturgic. Viitorilor preoți, firește, li se cere să învețe ruseşte. Chiar și preoții bătrâni și călugării fură siliți să învețe această limbă.

Această schimbare de fact, întovărășită de ura cu care o făceà Pavel Lebedew, turbură mult pe Basarabeni. Cât de mare a fost revolta lor sufletească se vede din aceia că ei, cei atât de evlavioși, au refuzat



câtă-va vreme să se mai ducă la Biserică, ca o protestare pentru arderea cărților de ritual românești și contra scoaterei limbei românești din Biserică, pentru introducerea limbei slavone pe care ei nu o pricepeau.

Totuși, îndemnul păstorilor lor și nevoile i-au făcut pe Moldoveni să se întoarcă iarăși spre Biserică, deși nu puteau înțelege de acum nimic din tot ce se spuneà acolo.

Numele lui *Pavel Lebedew* a rămas de pomină printre Românii Basarabeni, cari l-au caracterizat — spre veșnică pomenire — cu epitetul de *„românofob"*. Biserica va scrie cu negru în istoria sa numele acestui ierarh, care a lucrat cu totul contrar principiilor creștine în genere și contra principiilor Bisericei creștine ortodoxe în special.

Când Apostolii au primit împuternicirea de a plecà spre vestirea Evangheliei lui Hristos, au primit, prin pogorârea Duhului Sfânt asupra lor, în ziua cinci zecimii și darul de a grăi în diferite limbi, așa că se minunau cei care-i auziau vorbind în limba lor.[1] Împrăștiindu-se Apostolii în toată lumea la propovăduire, nu au predicat în vre'o limbă favorită, ci în limba acelora pe care-i învăța, interesul fiind ca aceștia să înțeleagă tot ce li se predică. Din punct de vedere creștin nu exista motivul pentruca Basarabenii să fie siliți a ascultà serviciul divin într'o limbă neînțeleasă. Iar unui ierarh ortodox nu-i erà iertat, ca el însuși să aducă această silnicie unui popor, deoarece lucrà tocmai contrariu îndatoririlor sale. Un ierarh are datoria ca să-și conducă turma pe căile mântuirii, înlăturând orice piedică și folosind ceiace conduce la

1) Faptele apostolilor II v. 1.

aceasta. Dacă puterea politică, direct, ar fi luat măsurile de prigoană contra limbei românești, pe care le-a luat Lebedew, el, ca mitropolit, avea datoria de a se opune la aceasta, ca un adevărat păstor al Bisericei pravoslavnice, care nu cunoaște numai o limbă vrednică de a lăuda pe Dumnezeu, ci îngădue tuturor noroadelor a face slujbă Dumnezeiască în limba lor. În Biserica ortodoxă, dacă am putea spune că poate fi vorba de o preferință, în ceiace privește limba de cult, apoi această preferință nu poate vizà decât limba vorbită de norod.

Lucrând așà cum a lucrat, Pavel Lebedew, a adus Bisericii un deserviciu, iar păstoriților săi o mare pagubă, deoarece i-a înstrăinat de Biserică și le-a amărât sufletele. Prin atitudinea sa, Pavel Lebedew s'a arătat a fi fost mai mult un agent al puterii politice îmbrăcat în haina arhierească, decât reprezentantul lui Dumnezeu și al Bisericei.

* * *

Atâta turburare a spiritelor aduce Lebedew în Basarabia, încât s'a văzut absolut necesară o schimbare. Lebedew a fost mutat *Arhiepiscop al Cartaliniei și Cahetiei, Exarh al Georgiei* și membru al sfântului Sinod. Această mutare nu trebue privită ca o pedepsă pentru Lebedew, căci ea însemnà mai mult o avansare, întrucât eparhia la care a fost mutat avea o importanță mai mare din punct de vedere bisericesc. Erà din contră o răsplată pentru Lebedew și erà o necesitate pentru imperiul rusesc, trebuind să se ia măsuri de liniștirea spiritelor, spre a nu avea mai mult de lucru în urmă, în cazul că acesta ar mai fi fost ținut în Basarabia.



În locul lui Lebedew fu adus învățatul Serghie Lapidewsky Arhiepiscop de Kazan. Acesta fu adus dela o eparhie mai cu vază la cea a Chișinăului, de mai puțină importanță, ca unul ce erà indicat a potoli spiritele peste măsură de turburate de predecesorul său, și ca unul care, fiind foarte învățat și fost 25 de ani profesor al Academiei din Moscova, da garanții suficiente că va puteà să ducă la bun sfârșit această sarcină.

Serghie caută a îndreptà relele săvârșite de Lebedew, dându-și osteneala a împăcà spiritele turburate și dând voie Basarabenilor a se rugà în limba lor, ca și mai înainte. Aceasta nu însemnà însă renunțarea la politica de rusificare, ci renunțarea cel puțin temporară, la metoda prea drastică, inaugurată de Lebedew.

Astfel, la finele secolului al XIX situația de desnaționalizare se prezenta astfel: *se ajunsese în mare parte la distrugerea caracterului românesc al Basarabiei.* Acum nu numai Episcopii, ci și preoții de prin sate, mulți erau rusificați, iar unii chiar ruși de origină. Paralel cu acest progres pe calea rusificărei, avem însă de înregistrat și progresul întunericului în care zăcea nu numai poporul moldovean, ci și clerul, din cauză că de multă vreme nu mai auziseră în școală și Biserică limba lor moldovenească, singura în care erà posibil să se lumineze: *erà planta care, sădită într'un pământ ce nu-i prieșe, se ofilește.*

* * *

Către începutul secolului XX însă, Moldovenii avură parte de un ierarh cu adevărat duh creștinesc, în persoana lui Iacob Piatnițki.

Iacob Piatnițki, văzând întunericul în care zăcea poporul și clerul moldovean, lăsă grija rusificării, atât de scumpă predecesorilor săi, pe seama altora, iar el, înțelegându-și rostul de luminător și povățuitor al turmei spre cele Dumnezeiești, se puse pe lucru.

El face în 1900 un referat către Sinodul Rusiei, în care spune: „În cele mai multe din satele Basarabiei, populația ortodoxă se compune în mare parte și adeseori chiar exclusiv din Moldoveni, cari cunosc numai limba moldovenească și cu desăvârșire nu cunosc limba slavă bisericească, sau pe cea rusească, nici chiar în forma ei vorbită. Literatura didactică, morală ori religioasă, ce există în limba rusească sub forma de cărticele, broșuri, foi, etc., e cu desăvârșire neaccesibilă acestei populațiuni. Și doar și Moldovenii sunt setoși de învățăminte morale și religioase, de povețe creștinești și mângâere prin ascultarea cuvântului tipărit".

Mai departe arată necesitatea unei asemenea literaturi în limba moldovenească, pentru a potoli această sete a Moldovenilor.

În consecință, cere Sfântului Sinod a aprobă ca prin mijlocirea soc. *„Înfrățirea ortodoxă a nașterii Domnului"*, înființată de el în Chișinău, având de scop, cum zice în referat: *„Luminarea morală-religioasă a turmei lui Christos din Chișinău, în adevărurile credinței Bisericei ortodoxe și în spiritul ei"* — să-i fie permisă tipărirea de cărticele, broșuri și foi cu conținut moral și religios în limba moldovenească, cu litere chirilice. Sinodul nu găsi de ce să se împotrivească la aceasta și în chipul acesta zori mai bune începură a se arătă pentru viața național-religioasă a Românilor-basarabeni.



Dumnezeu, cel ce totdeauna caută spre cei năpăstuiți, avù grije ca aceste zori să se reverse și mai cu putere peste ființa ofilită a Moldovenilor, readucându-i la mai multă putere de viață bisericească și națională.

Inovatorului Arhiepiscop al Chișinăului, Iacob Piatrițki, îi urmă în scaun un adevărat apostol în persoana lui Vladimir. Fost misionar, Vladimir înțelegeà ce însemnează săvârșirea serviciului divin în limba poporului. El înțelegeà că *„zadarnic este a propovădui unui popor într'o limbă pe care el nu o înțelege, precum zadarnică ar fi fost pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor, dacă nu i-ar fi luminat a înțelege și a grăi în limbile noroadelor, iar nu noroadele în limba lor"* [1]). De aceia el nu sili norodul a învăța rușește, ci se apucă a 'nvăța el moldovenește, predicând mai în toate Duminicile și Sărbătorile în această limbă, atrăgând mult popor la Biserică, ca un adevărat misionar. El e dureros impresionat de întunericul și neștiința în care zăceà poporul, durere pe care o spune oftând tuturor. De aceia el păși cu hotărâre spre scoaterea turmei sale din acest întuneric.

El introduce limba moldovenească în serviciul liturgic, în eparhia sa. De asemenea o introduce și în seminar, pentru ca păstorii satelor să poată grăi poporenilor în limba acelora. Însuși plăti profesor de limba română adus de la Iași. Apoi intervine la Sfântul Sinod pentru a i se da deslegare să tipărească cărți religioase în limba moldovenească. Preoții moldoveni, ca unii ce aveau dragoste de norodul pe care'l păstoreau și ca unii ce cunoșteau mai bine ca ori-cine nevoile poporului, se bucurară cei dintâi și cei mai

1) Biserica românească din Basarabia de Econom V. Pocitan.

mult de acest bun început. Venirea lui Vladimir fu pentru ei un dar dumnezeesc, un dar pe care nu neglijară a-l folosi cât mai mult, spre binele norodului cel mult amărât.

Văzând gândurile bune cu care venise Vladimir, preoții se gândiră numai decât la reînființarea tipografiei care fusese de atât folos și a cărei închidere lăsase un gol atât de simțit.

Pe cererea clerului pentru reînființarea tipografiei, el puse această rezoluție: *„Dorința clerului de a-și avea tipografia sa, este și dorința mea; voi fi din tot sufletul bucuros când mi se va îndeplini această dorință"*.

La redeschiderea tipografiei el ură ca *„cărțile ce se vor tipări în acea tipografie să se răspândească cât mai repede în popor, doar s'o mai risipi întunericul cel mare în care zac Moldovenii"*. În această tipografie se tipăriră o mulțime de cărți cu cuprins religios moral, precum și cărți pentru slujbă, toate cu litere chirilice.

Pe cererea preoților de a avea și un jurnal bisericesc puse rezoluția: *„deplin împărtășesc dorința preoțimei de a avea jurnal în limba moldovenească"*. Degrab a intervenit la Sfântul Sinod pentru aceasta, sprijinind și bănește apariția *„Luminătorului"*, pe ai cărui redactori (protoereul C. Popovici și ieromonachul Gurie Groșu) îi încurajază și îi laudă pentru râvna de a se osteni în lucrul luminării turmei.

În foarte scurt timp, episcopul Vladimir își câștigă încrederea și dragostea tuturor păstoriților săi. Un popor, încercat de toate nenorocirile și desamăgirile, se simțiă acum fericit, că după atâta suferință, Dumnezeu s'a îndurat și i-a trimis un păstor adevărat, care



să-i dea păşunea duhovnicească, după care sufletul său doreà atât de mult.

Pe cât erà de potrivit aceasta pentru cerințele sufletești ale moldovenilor, pe atât erà de contrar dorințelor rusești.

Vladimir, negândindu-se decât la datoriile sale de păstor și necăutând decât la nevoile păstoriților săi, nu puteà să rămână la Chișinău prea multă vreme. Lui îi şedeà bine ori-unde alt undevà, nu însă aci, unde mai erà și altceva de făcut, decât a căutà la nevoile turmei. Nu-i fu îngăduit deci acestui adevărat și sincer apostol al lui Christos să păstorească în Basarabia decât 4 ani, căci la 1908 fu mutat la Arhiepiscopia de Rostow.

Deși păstoria-i fu de scurtă durată, totuși ceiace isbuti să facă fu de o însemnătate considerbilă pentru Români. Glasul redeșteptărei se auzi în toată Basarabia. Sufletele Moldovenilor începură să se scuture de toropeala în care le adusese opera de rusificare. Elementele de valoare, ce se mai găseau printre Moldoveni, căpătară curaj și porniră la lucru cu tot avântul pe care li-l da năzuințele lor sufletești.

Cărțile, broșurile și Luminătorul eșite dela tipografia reînființată la 1905, pătrund în cele 1000 sate ale Basarabiei, trezind poporul la o nouă viață bisericească și națională. Zorile redeșteptării entuziasmează pe conducătorii acestei mișcări.

Preotul poet Alexie Mateevici scrie în *„Luminătorul"*:

Eu cânt, căci văd că ele vin
Acele zile de senin,
Eu cânt, căci văd de-acum că piere
A țărei veșnică durere;

Eu cânt, căci văd necazul frânt
Și-aud plugari în zori cântând
În doine de amor, de dor,
Înviorarea țărei lor.

Și glasul vieței ascultând,
Venirea zorilor eu cânt.....

* * *

Toate aceste manifestări de viață națională, chiar și sub forma lor bisericească, nu puteau să lase nepăsători pe Ruși, cari aproape un secol se osteniseră ca să ducă cu totul la alt rezultat. De aceia fu înlăturat Vladimir cel ce prilejui aceste manifestări, iar în locu-i fu adus Serafim, un fost ofițer de valoare în armata rusească, care reia direcția de mai înainte a rusificărei violente, zădărnicind curentul național, care se deșteptase sub predecesorul său.

Preoții, cari fuseseră în fruntea mișcărei acesteia de redeșteptare națională, fură îndepărtați sub diferite pretexte.

Tipografia începe să lăncezească. Cărțile în limba românească se răresc, altele ne mai eșind de la tipografie. *„Luminătorul"*, slăbește din ce în ce, nu mai apare regulat și'n urmă dispare. Cu un cuvânt orice manifestare bisericească în forma românească încetează. Fostul ofițer Rus, Serafim, venise cu hotărârea de a oprimă orice manifestări de felul acesta.

Dar a te opune unor manifestări ce-și au rădăcini adânci în sufletul unui neam, n'o poți face niciodată cu succes. Chiar dacă i se pare forței că poate realizà cevà, e o iluzie. Curentele nu pot fi oprite și nici nu pot fi îndrumate pe alte căi, decât acelea spre care tind ele.



Alungată fiind din nou din Biserică limba românească, se întâmplă ceiace se mai întâmplase: Moldovenii nu mai vin la Biserică, ci rămân la vetrele lor, oftând după vremea când auzeau Sfânta slujbă făcută de preoții lor, în draga lor limbă strămoșească. O parte din ei părăsesc chiar ortodoxia și îmbrățișază alte confesiuni, unde li se grăià în limba lor.

De altă parte, politica de rusificare avù ca urmare și ivirea unei secte chiar între Români. Ieromonahul român Inochentie predicà cu o mare putere de convingere, în limba moldovenească, o direcție religioasă deosebită. Poporul fu atras de predica sa, mai ales pentru faptul că'l auzea predicând în limba românească. Poporul a fost atât de captivat de predica lui Inochentie încât, când forța publică a voit să pună mâna pe el, poporul s'a opus la arestarea și ridicarea lui. Inochentie n'a putut fi smuls din mijlocul mulțimei decât prin luptă, care a costat viața a vreo 60 țărani. Și mai mult decât atâta: Inochentie fiind trimis la o monastire în fundul Rusiei, mii de oameni, pe timp de iarnă, au plecat în pelerinagiu, după *„dulcele lor sfătuitor"*.

Marele filantrop basarabean, Vasile Stroescu, ocupându-se de mișcarea lui Inochentie, spune, că el *„e un fenomen în neamul nostru"*. Dar fenomenul îl găsim de sigur nu în persoana lui Inochentie, ci în cauzele care au determinat această mișcare. Acestea sunt: pe deoparte întunericul neștiinței în care zăceau Basarabenii, iar pe de altă parte alungarea limbei moldovenești din școală și Biserică, împrejurări cari sunt în legătură de cauzalitate una cu alta.

Despre neștiință însuși Inochentie a declarat mai târziu că, *„multe din rătăcirile sale se datoresc întunecimii minții lui, care ca și la mai toți Moldovenii*

*dela țară a rămas nelucrată de marea putere a științei, căci această știință lipsește cu desăvârșire țăranilor moldoveni, din care se trage și dânsul. Rătăcirile sale au isvorît și din marea dorință de a ajuta pe Moldoveni la cunoașterea adevărurilor legii creștine, pe care el singur nu le străbătuse bine, cu mintea lui slabă și puțin luminată".*

La rându-i această neștiință își avea cauza în prigonirea limbei românești, poporul neputând fi luminat într'o limbă pe care nu o înțelegeà și de care aveà oroare, deși el erà doritor de lumină. De aceia și congresul convocat la Chișinău de Serafim, cu scopul de a vedeà ce e de făcut, pentru a întâmpina lățirea răului, hotărăște între altele și aceea ca să se răspândească Evanghelia în limba moldovenească, cât mai mult; întărirea predicei în aceiaș limbă, înțeleasă de popor.

În fața unor asemenea rezultate la care duceà politica de rusificare, însuși Sinodul rusesc s'a încredințat că chiar Statul va aveà mai mult de pierdut decât de câștigat depe urma politicei sale.

Această politică, purtată cu violență, erà acum mult mai periculoasă ca în trecut. Poporul fusese trezit la o nouă viață în timpul lui Vladimir.

El cereà acum Biserică și școală românească. Ziarul *„Moldovanul"* cere în 1907, fără sfială, să se învețe în școală și românește *„fiindcă limba strămoșească este pentru un neam, ceiace este pentru un om tatăl și maica sa. Și când părinții noștrii au fost din neamul moldovenesc și au vorbit limba moldoveneaască, când maicile noastre ne-au legănat tot în cântece moldovenești și ne învață să ne închinăm și să ne rugăm lui Dumnezeu în limba moldoveneaască, pe care și ei au învățat-o dela părinții lor și tot așa din moși-*



*strămoși, noi n'avem dreptul, nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea; căci lepădându-ne de limba părinteaască, de neamul nostru ne lepădăm. Și limba, legea și obiceiurile noastre nu sunt de eri de alaltăeri, ci de veacuri".*

Ei bine, un asemenea curent nu se mai puteà opri acum, ori câte stavile i s'ar fi pus în cale. Chiar dacă erà împiedicat a-și urmà calea cea mai normală, curentul mergeà pe căi mai abătute, dar în aceiaș direcție. Acesta e cazul celor ce părăsesc Biserica mamă, pe care nu voiau s'o audă grăind în altă limbă și merg la alte confesiuni, unde limba lor nu le erà interzisă.

Sinodul rusesc, încredințându-se că de acum nimic nu se mai poate opune unui curent căruia-i veneau în ajutor și noile idei ale vremii, văzând că nimic nu se mai poate câștigà pe calea rusificărei și că Biserica înregistrează pierderi dureroase din cauză că *„Moldovenii, lipsiți până acum de cuvântul moldovenesc, chiar și în Biserică, încep a-și aplecà auzul spre alte Biserici decât Biserica pravoslavnică"*. (Cuvântul Moldovenesc, August 1913)—intervine el însuși la Țar și obține pentru Basarabeni învoirea de a li se sluji în românește în Bisericile lor.

Cât de mult au dorit Moldovenii după această zi, putem înțelege numai din două lucruri: din setea cu care au alergat la isvoarele mai puțin curate ale confesiunilor eretice, numai ca să poată gustà acolo dulceața limbei românești, cât și din bucuria, nespus de marea bucurie, ce-au simțit-o când au auzit slujindu-se iarăși moldovenește în Bisericile lor.

*„Da, zi mare, zi istorică, zi de nespusă bucurie pentru noi Moldovenii din Basarabia, a fost ziua de 21 Iulie 1913, Duminică, când clopotele dela Bise-*

*rica sf. Gheorghe ne-au chemat pe noi, Moldovenii, la slujba dumnezeiască, săvârşită numai pe limba noastră neauşă — singura pe care o cunoaştem cu toţii—pe limba moldovenească"*, scrie *„Glasul Basarabiei"* cu această ocazie.

Bucurie mare şi îndreptăţită pentru împlinirea unei nădejdi cu care sufletul basarabenilor se hrăniă de multă vreme.

Bucurie manifestată de o potrivă de toate clasele sociale, cari se întrecură a alergă să umple locaşul sfânt, care până aci, abiă dacă vedeă 20—30 Moldoveni la slujbă.

Libertatea căpătată acum pentru graiul românesc în Basarabia, dând garanţii suficiente de stabilitate, de oarece isvorăsc din consideraţiuni atât de serioase, încât nici Sinodul rusesc nici Ţarul, nu putură să le treacă cu vederea, curentul de redeşteptare naţională pornit pe vremea lui Vladimir, prin Biserică, calcă de acum sănătos pe calea realizărilor practice a aspiraţiilor sale, tot prin Biserică.

Bisericii îi urmă fără întârziere şcoala, căci sfatul şcolar eparhial din Chişinău a hotărît ca în şcoalele bisericeşti de popor, unde învaţă copiii Moldovenilor legea lui Dumnezeu, să se înveţe mai întâi pe limba moldovenească şi apoi pe cea rusească. Asemenea şi la celelalte învăţături să se întrebuinţeze pe lângă limba rusească şi limba moldovenească.

Pe dealtă parte, intelectualii, aparţinând atât Bisericei cât şi şcoalei, sau altor categorii sociale, în ultimul deceniu ce precede marelui răsboi, începând cu *„frăţia Naşterii lui Christos"* dădură la iveală în aceşti ani o mulţime de cărţi în limba moldovenească pentru luminarea poporului, cât şi un număr de ziare ca:



*„Luminătorul"*, *„Cuvântul Moldovenesc"*, *„Basarabia"*, *„Moldoveanul"*, *„Glasul Basarabiei"*.

Din cuprinsul lor, se vădeşte dragostea cea mare a Moldovenilor pentru neam, Biserica şi şcoala românească. Puţinii cărturari basarabeni, atât cei ce se adăpaseră la isvoarele ştiinţei ruseşti, cât şi cei ce fuseseră în acest scop în România, îşi dau acum mâna, începând lucru serios spre ridicarea poporului.

Cei ce s'au cultivat în Rusia, călăuziţi de gândul de a-şi pune toate puterile lor sufleteşti în slujba ridicării norodului din mijlocul căruia au eşit, nu s'au lăsat a fi orbiţi de bogăţia literaturii ruseşti, nici încântaţi de ideile prea înaintate ale socialismului rusesc, ci s'a deşteptat în ei ideia naţională a ridicării poporului moldovenesc din Basarabia din ingnoranţa în care zăcea. Astfel sunt: *Ştefan Ciobanul, Doctor Ciugureanu,* răposaţii *Alecu Mateevici* (poetul preot), şi *Simion Murafa.* În fruntea lor stă cu cinste marele Ion Pelivan.

Cei veniţi dincoace de Prut simt în ţara mumă fiorii gloriei trecutului românesc şi se înapoiază peste Prut cu convingerea că ridicarea poporului basarabean din starea sa de ignoranţă, nu se poate îndeplini decât pe temeiul culturei firesti a neamului, din care face el parte. Între aceştia loc de cinste ocupă Pantelimon Halipa.

Unii cu alţii se unesc în acelaş gând, pornind pe acelaş drum al redeşteptărei culturale şi naţionale al norodului basarabean, drum deschis de Biserică.

Un concurs fericit de împrejurări contribui, ca gândul cel mare al Basarabenilor şi al tuturor Românilor, ştergerea nedreptăţei săvârşite la 1812, să se înfăptuească mai mult chiar decât ar fi fost de aşteptat.

Pe ruinile unei Rusii, care nu ştiuse să fie decât vitregă faţă de fii săi, se ridică chiar în toiul marelui războiu, forme de viaţă nouă, de libertate naţională, sub forma numeroaselor republici naţionale. Moldovenii din Basarabia îşi croiră şi ei singuri, forma de viaţă liberă, prin republica moldovenească a Basarabiei. *După cum la 1812 fuseseră deslipiţi de patria mumă, fără ca să-i întrebe cinevà, aşa şi ei acum îşi orânduiră forma de stat singuri, fără a întrebà pe cineva.* Dar ei nu rămaseră multă vreme la această formă de stat, căci dorul unirii cu patria mumă, de care-i despărţise vremurile grele dela 1812 era tot atât de puternic ca şi acela de libertate naţională. Căci Basarabeanul oftează de dorul ţării mume în doinele sale:

O! unde-i fi tu biată ţară
Iubită mumă'ndurerată
De fii tăi peste hotare
Pe veci rămâi tu neuitată.
Cum pleacă soarele'ndeseară
Şi'n zbateri flacăra se stinge
Se strâng toţi fraţii grămăjoară
Şi prind de dorul tău a plânge.
O! cât ai fi tu de departe
Dar cât ne-a străluci un soare
De-a pururi şi până la moarte
Te vom iubì o dulce ţară. (Românaş)

Când ţara românească, pornită într'un războiu greu pentru liberarea fraţilor subjugaţi, după cele mai dureroase jertfe de sânge, se găsea în culmea desnădejdii, de oare ce posibilitatea îndeplinirii gândului cu



care intrase în războiu, se părea mai depărtat ca oricând, tocmai atunci vine Basarabia, în ceasul cel mai greu al suferinţei să-i dea cea mai mare mângâiere şi să-i întărească nădejdile prin ziua unirii, ziua de 27 Martie 1918, zi care'n credinţa Basarabenilor avea să fi urmată de celelalte două uniri, ce-au şi urmat-o, căci zice marele fruntaş basarabean Pantelimon Halipa:

Chem la dragoste frăţească
Şi la viaţă cu unire
Toată lumea românească,
Ce azi zace'n nesimţire.
. . . . . .
Dar eu cred c'a-mea cântare
Va trezi şi'n alţii dorul.
Să pornească pe cărarea
Ce ne'o cere viitorul!.

Bucuria acestei zile a fost prinsă de marele nostru istoric, Nicolae Iorga în puţinele cuvinte adresate Basarabenilor: *„ne-aţi găsit la o mare durere şi ne-aţi adus o mare mângâere"*.

Iată dar rezultatul unui veac şi ceva de rusificare, încercată în diferite nuanţe, mai violentă, sau mai puţin violentă. Iată că un popor ce era crezut de mulţi ca înecat pe vecie în masa colosului rusesc, trupeşte şi sufleteşte, se deşteaptă pe deplin treaz la ivirea zorilor libertăţei.

Şi iată că această deşteptare nu-i de loc produsul ideilor extremiste ale socialismului anarhic rusesc, căci n'ar fi dus aşa de repede la unire cu ţara mumă.

Un întreg norod de ţărani, căci din ţărani s'a al-

căutit sfatul țării, se arată pe deplin conștient de ce dorește și la ce țintește.

Și această conștiință nu puteà să răsară și să se generalizeze până într'atâta numai în 10 ani de propagandă culturală și națională a intelectualilor basarabeni din ultimul timp. De la răpire și până la încheerea celui de al XIX-lea secol din partea acestora, nu vedem decât manifestări mai mult sporadice. Pe lângă aceasta le lipsește contactul mai intim și mai general cu sufletul marei mase moldovenești. Acest contact nu l-a putut păstra decât Biserica, care cu toate tentativele de a fi desnaționalizată și cu toate încercările de a o face instrument de desnaționalizare, a rămas în ciuda tuturor planurilor rusești, — credincioasă principiilor sale. Biserica cea adevărată din Basarabia nu s'a identificat nici odată cu acțiunea celor câțivà ierarhi cari s'au pus în slujba altor ideale, decât acelea ale Bisericii. Ea, păstrând totdeauna contactul cel mai intim cu masa credincioșilor, pe care trebuià să-i coducă pe căile mântuirii, a nesocotit dintr'o necesitate imperioasă, poruncile ce'i veneau dela stăpânirea lumească. Majoritatea preoților n'au învățat limba rusească cu toate dispozițiile arhiepiscopului Lebedew, căci chiar de ar fi învățat-o, aceasta nu le-ar fi servit întru nimic în îndeplinirea rolului lor pastoral și liturgic. Norodul basarabean și-a păstrat astfel cu sfințenie limba și datinile strămoșești. El nu s'a împăcat niciodată cu limba rusească. Preotul de popor erà ținut să întrebuințeze limba moldovenească în sfaturile ce le da poporenilor săi, cât și în serviciul divin, căci astfel riscà să nu mai vie niciun credincios la Biserică și să nu mai fie ascultat de păstoriți pentru motivul foarte simplu că nu puteà fi înțeles. Deaceia chiar atunci când se părea că



graiul moldovenesc va fi înăbușit pentru totdeauna, în timpul lui Pavel Lebedew, la sate, sfintele slujbe se făceau tot pe limba moldovenească, *se făceau, pe ascuns, ca'n timpul marilor persecuțiuni ale creștinismului, dar se făceau.* Și aceste slujbe vor fi fost singurele cari să adune la un loc mai mult popor și cari să fi influențat cu atât mai mult asupra sufletului credincioșilor atât în sens creștin cât și național, cu cât ele erau interzise.

*Religiozitatea n'a fost niciodată mai mare ca atunci când Biserica a fost persecutată. Tot așà conștiința națională n'a fost mai vie, decàt atunci când a fost prigonită.*

În toate locurile și în toate timpurile, aceasta s'a dovedit ca adevăr nesmintit. În Basarabia, prin prigonirea limbei române — limba fiind manifestarea în afară a sufletului național, *pecetia nesmintită a naționalității* — s'a lovit totodată și'n Biserică, care nu-și puteà îndeplini rolul său, decât servindu-se de limba cunoscută poporului.

Din această necesitate imperioasă, care e în totul în spiritul Bisericei lui Iisus Hristos, (vezi Fapt. Apostolilor la Cincizecime) rezultă și rolul național pe care l-au avut și-l au Bisericile ortodoxe naționale, în trecutul neamului nostru.

Biserica nu poate să-și caute scopul activității sale în afară de sufletul național, pentrucă religiunea devine o parte integrantă nu suprapusă sufletului omenesc. Ea, fiind organul realizărei practice a creștinismului într'un popor, nu poate fi streină de sufletul și aspirațiile poporului, ci din contră ea trebue să se identifice cu poporul. Aceasta e caracteristica Bisericilor ortodoxe naționale, care înfăptuiesc principiile

universale creştine în sânul unui anumit popor, potrivit firii, tradiţiilor istorice şi idealurilor naţionale.

Biserica din Basarabia deci, servind idealurilor sale, a servit implicit şi idealurilor naţionale ale credincioşilor.

În chipul acesta, dela răpire până la unire cu patria mumă, Biserica a fost aceia care a întreţinut, zi de zi, printr'un neîntrerupt contact, spiritul românesc în Basarabia. Preoţii poporului, eşiţi din mijlocul lui, au rămas servitori devotaţi ai acestui popor.

Cu toată situaţia înfloritoare, mai ales materială, ce li s'a creiat, nu s'au vândut nici trupeşte, nici sufleteşte stăpânirii ruseşti, ştiind că ei nu aparţin loruşi, ci păstoriţilor lor, pe care trebue să-i servească. De aceia, în cele mai strașnice zile ale rusificărei, glasul lor n'a încetat de a sluji în graiul moldovenesc la sfintele slujbe, mai ales în slujbele ce le făceau prin casele credincioşilor. Căminurile gospodarilor moldoveni erau cele mai curate cuiburi de românism. În jurul acestor căminuri n'a răsunat decât graiul moldovenesc, care oricât de netrebnic ar fi fost socotit în raporturile cu autorităţile, aci însă era îndestulător pentru viaţa casnică şi gospodărească a sătenilor. Mamele moldovence în deosebi, prin caracterul lor conservativ şi prin felul îndeletnicirilor lor, au contribuit în largă măsură la legătura strânsă cu vechile tradiţiuni moştenite dela părinţi. În aceste căminuri s'a păstrat credinţa, firea şi graiul românesc, neatinse. Venirea din când în când a preotului în sânul acestor căminuri, pentru îndeplinirea diferitelor slujbe religioase, slujbe pe care nu le făceà decât în româneşte, neputând fi controlaţi de autorităţile ruseşti şi cari slujbe vor fi fost desigur cu atât mai dese, cu cât timpurile şi prigonirile erau mai grele, avù partea sa de contribuţie la menţinerea credinţei, datinilor şi limbei strămoşeşti în popor. Venirea preotului în casa lor, va fi fost pentru Moldoveni prilejul unei împărtăşiri reciproce a suferinţilor şi neajunsurilor comune. Ei vor fi primit dela preot mângâierea dătătoare de nădejde, cu care Biserica întăreşte sufletele fiilor săi. Cu această nădejde Moldovenii se vor fi întărit întru răbdare, păstrând ca o comoară scumpă, neatins, sufletul lor românesc şi aşteptând cu nădejde ziua când Dumnezeul dreptăţii avea să-şi întoarcă faţa spre ei. Şi 'n această nădejde neîntrerupt întreţinută de Biserică, prin contactul cel mai intim al preoţilor cu poporul, a trecut un veac de grele încercări. După un veac, zorile zilei aşteptate încep să apară. Norii cei groşi ai rusificărei se împrăştie; speranţele se măresc; numărul intelectualilor ce se angajează în lupta naţională se măreşte, iar Biserica, care a păstrat aci, caşi aiurea, în cele mai grele timpuri, sufletul curat românesc, predă această grije în seama intelectualilor din diferitele categorii sociale, cari de acum se simt în stare să ducă mai departe pe căile luminoase ale viitorului neamul moldovenesc din Basarabia.

Basarabia, aşa cum a eşit din vălmăşagul războiului şi revoluţiei ruseşti, nu poate fi socotită ca fruct al întâmplării, căci în acest caz ar fi trebuit să apară dezorientată, ceiace nu-i cazul. Nu-i nici fructul propagandei umanitariştilor, sau revoluţionarilor ce de multă vreme mişunau prin imperiul moscovit, căci nu s'ar fi alipit aşa de repede de patria mumă.

Nu-i, cum am mai arătat, nici fructul propagandei de un deceniu a intelectualilor basarabeni, cari ne-au dat — mai ales în trecut — numai manifestări sporadice

şi fără vreun contact mai intim cu masa ţărănească din Basarabia.

Erà în primul rând fructul unei conştinţe naţionale în masa cea mare a poporului, conştiinţă păstrată, prin amintirea unui trecut glorios şi prin firea conservativă a ţăranului român. E fructul influenţei salvatoare ce-a exercitat-o Biserica asupra acestei conştiinţe. Caracterul profund democratic şi naţional al Basarabiei de azi, corespunde calităţei Bisericei creştine de a fi fost instituţia cea mai democratică din lume şi caracterului Bisericei ortodoxe de a fi naţională, adică legată în mod firesc de sufletul neamului în mijlocul căruia are de înfăptuit marile idealuri creştine.

Măsura în care Biserica a influenţat asupra sufletului Basarabenilor, se deduce deci din caracterul pe care a reuşit să-l imprime acestui suflet.

Dacă ţăranul basarabean ar fi avut altă fire şi dacă Biserica n'ar fi avut rolul pe care l-a avut, e foarte puţin probabil, că prin propaganda umanitariştilor sau a revoluţionarilor ruşi, prin propaganda de prea scurtă durată a intelectualilor români, sau prin excepţionalul concurs de împrejurări, am fi avut Basarabia de astăzi. Am fi avut, e drept, o Basarabie scăpată de atotputernica stăpânire ţaristă, o Basarabie liberă, dar alipită unei Ucraine liber, însă nu o Basarabie românească, fără vreo legătură sufletească cu numeroasele republici ruseşti, o Basarabie unită pentru totdeauna cu ţara mumă.

Basarabia de astăzi o avem deci mulţumită mai mult Bisericei, fără concursul căreia, nu cred că s'ar fi păstrat sufletul ei naţional, nici chiar prin firea conservativă a ţăranului român.

* * *



Astfel că Ruşii s'au înşelat amarnic în aprecierile lor, când au crezut, bazaţi pe identitatea de credinţă, că vor puteà desnaţionalizà acest pământ românesc, prin Biserică. Şi aceasta, pentru că Biserica e condusă de oameni numai în chip văzut. Ea îşi are însă conducătorul ei nevăzut, care nu îngădue ca ea să lucreze pentru ajungerea altor scopuri, decât cele rânduite de El, întemeetorul ei.

Lucrând pentru ajungerea idealurilor creştine în mijlocul poporului Basarabean, Biserica a lucrat implicit şi pentru ajungerea idealurilor naţionale ale acestui popor.

Omenirea de azi, care se conduce de ideile democratice, cari s'au impus ca principii politice, tot prin influenţa creştinismului, trebuia să consfinţească această nouă stare de lucruri, după cum la 1812 a consimţit la alipirea acestui pământ curat românesc către Rusia, şi a făcut-o.

Căci la 1812 dicta forţa, iar acum dreptul. Iar dreptul forţei s'a înlocuit prin forţa dreptului.

F i n e